

Nikolina Mesić, komparatistica književnosti

Kako je o Bogu pjevao Matoš

U

petak 19. svibnja u Matici hrvatskoj u Zagrebu održan je simpozij pod nazivom »Matoš naš suvremenik« povodom 150. obljetnice rođenja jednoga od najvećih modernih klasika hrvatske književnosti. Ideja simpozija, kako i sam naziv sugerira, bila je sagledati Matoša iz suvremene vizure te na primjeru novih čitanja i viđenja njegova djelovanja otvoriti važna pitanja nacionalnoga identiteta i jezika, shvaćanja Europe i europske kulture.

U kratkom je obraćanju na početku simpozija predsjednik Matice hrvatske Miro Gavran istaknuo da je Matoš jedan od rijetkih književnika kojega čitateljska publika i dandanas i čita i voli i koji je, uz takvu čitateljsku recepciju, istodobno cijenjen i u znanstvenoj zajednici.

Simpozij je bio podijeljen u dva dijela; prvim je dijelom predsjedao književni tajnik Matice hrvatske Božidar Petrač, a drugim dijelom potpredsjednica Matice Dubravka Oraić Tolić. Na simpoziju je sudjelovalo dvadesetak izlagača i izlagača, koji su predstavili Matošev odnos prema domovini (o kojoj je napisao i najljepše i najporaznije reke), koji se isprepletao s njegovom kulturnom pravaškom mišlju (»Književnik sam, a ne političar, mađa sam uvijek bio i ostajem uvjereni nacionalista, dakle starčevićanac i pravaš.«). Mnogi izlagači govorili su o njegovoj poeziji, koju je počeo pisati prilično kasno, ali unatoč tomu gotovo svaka od 39 pjesama koje je nakanio uvrstiti u zbirku, nažalost, neobjavljenu za njegova života, resi se epitetom *antologijske*. Izlagalo se, zatim, o jednom Matoševu poslijepodnevu u Veneciji, o njegovim putopisima, religioznim osjećajima, likovnim kritikama, o Vijencu, *kulturnom mjestu njegove književne inicijacije*, te o neizostavnoj Kožarićevoj klupi s koje Matoš u Zagrebu, ali i Sisku i Parizu, motri (naše) ljude i krajeve, oslikavajući tako književne portrete i pejzaže. Izlaganja su upotrijebila i dva intermeća u kojima su dramski umjetnici izveli Matoševe pjesme »Srodnost«, »Stara pjesma« i »Mora«, a govor o uglaz-

bljenim pjesmama Antuna Gustava Matoša bio je obogaćen glazbenom izvedbom njegove »Gospa Marije«, zahvaljujući čemu izlaganje nije bilo svedeno (samo) na riječ, nego i na *doživljaj glazbe koja je osjećajima odjenula Matoševe stihove*.

»Ovaj vaš mali bit će veliki čovjek, njegovo će se ime mnogo spominjati, ali - mnogo će i trpjeti«, rekla je Matoševoj majci Mariji babica koja ga je porodila. I nije bila u krivu - svojim je novelama, pjesmama, feljtonima, esejima, putopisima i književnim kritikama zaslužio proglašen najvažnijom osobom hrvatske književne moderne, no unatoč tomu njegov je život bio praćen nemirima jednoga dezertera (1894. godine pobjegao je iz tadašnje austrougarske vojske i živio u Beogradu, Ženevi i Parizu sve do 1908. godine kada je pomilovan te se vratio u Zagreb, u kojem je ostao sve do smrti 1914. godine).

Uz to što je sam pretrpio mnogo nedaća u životu, mnogi su Matoševi suvremenici zbog oštrote njegova pera također pretrpjeli mnogo - Tin Ujević okarakterizirao ga je kao stručnjaka u vrijeđanju. Vrlo kritičan bio je, primjerice, prema klerikalizmu u hrvatskom javnom i političkom djelovanju, ali je, s druge strane, bio otvoren prema duhovnosti, što opisuje Matoša kao čovjeka suprotnosti i proturječja, kako ga se, uostalom, u nekoliko navrata okarakteriziralo i na Matici-nu simpoziju.

Jasna Šego i Krešimir Žižek u tekstu u kojem analiziraju religiozne motive u Matoševu stvaralaštvu navode da je bio u

stalnom sukobu s katoličkom inteligencijom, ali je smatrao da je radikalni antiklerikalizam opasan koliko i klerikalizam, čime je osuđivao one koji su pod geslom potpune slobode, racionalizma i odbacivanja kršćanstva odbacili i ideju snosljivosti te pod svaku cijenu nastojali iskorijeniti religioznost, koju kao »apsolutno dobro duše nikakav zakonodavac ne smije dirati«. Upravo taj su radikalni antiklerikalizam i nesnošljivost prema kršćanskim vrijednostima na koje je Matoš upozoravao prije stotinjak godina danas u punom cvatu prisutni u hrvatskom društvu, čime se potvrđuje svestremenost Matoševih misli i činjenica da je on zaista jedan od najboljih dijagnostičara hrvatske zbilje, kako onodobne tako i sadašnje.

Promatrajući tematski raspon Matoševih poezija, može se uočiti da je taj raspon poprilično širok i da obuhvaća pejsažne, misaone, ljubavne, intimne, domoljubne pjesme... U tom nizu pjesama teško će se pronaći neka koja bi se u cjelini mogla odrediti kao pjesma duhovno-religiozne tematike. Razloge za to ne bi valjalo tražiti u spomenutom Matoševu antiklerikalizmu jer on će za sebe reći: »Da se hvalim svojim katoličanstvom, bio bih smiješan kao onaj farizej u crkvi... Da grdim katolicizam, radio bih protiv svoga uvjerenja koje mi govori da valja, već iz poštovanja svojega, štovati svačije vjerovanje.« Također, Drago Šimundža u monografiji »Bog u djelima hrvatskih pisaca« navest će Matoševu riječi u kojima on opaža da se čovjek može na-

»Da se hvalim svojim katoličanstvom, bio bih smiješan kao onaj farizej u crkvi... Da grdim katolicizam, radio bih protiv svoga uvjerenja koje mi govori da valja, već iz poštovanja svojega, štovati svačije vjerovanje«, Matoševu su riječi na koje valja upozoriti uz njegov 150. rođendan

živati čovjekom u punini te riječi tek kada je njegovo postojanje ispunjeno Bogom: »Stari osjetiše da je naše tijelo kuća. Jer samo onaj je čovjek, tko je živa kuća Božja: templum Dei absconditi, živa crkva, gdje je duh svećenik, srce oltar. Oči - dva divna prozora.« Bilo bi neobično, stoga, da književnik koji je umnogome svjestan tko je Pokretač svakoga ljudskoga umjetničkoga (ili inoga) stvaralaštva, o tom Pokretaču ne napiše ni jedan stih. Istina je, dakle, da Matoš nije pisao pjesme duhovno-religiozne tematike, ali zato su njegove pjesme protkane upravo izrazitim duhovno-religioznim osjećajima. Među njima zasigurno je i pjesma koju je posvetio svojoj

majci, »Gospa Marija« (objavljena posmrtno u »Savremenu« 1923. godine), u kojoj se prepleću ljubav prema majci i ljubav prema domovini. Naslov pjesme odnosi se na majku lirskoga subjekta i na njegovu domovinu, a također referira na Majku Božju. Navedena je pjesma od osam distiha jedna od najčvrstijih sinteza žene, majke, nacije i domovine. Majka je lirskom subjektu prva iskazala svoju naklonost, prva se za njega molila Bogu, prva ga je poučavala hrvatskomu jeziku. Molitva i domoljublje, razvidno je, na pijedestalu su vrijednosti lirskoga subjekta koji domovinu poistovjećuje s dušom. U toj pjesmi progovara pouzdanje lirskoga subjekta u Marijin zagovor, u obilje njezine ljubavi, u njezinu snažnu molitvu, u iskreno domoljublje i u spremnost lirskoga subjekta na žrtvu za dobrobit domovine. Pjesma je oda majci koja ga je rodila, od koje je baštiniio ljubav, nježnost, vjeru, jezik, ali je istodobno i oda njegovoj duhovnoj majci, smatraju Šego i Žižek.

U studiji »Apokalipsa hrvatske duše« autorica Ružica Pšihistal analizirala je najambiciozniji Matošev pjesnički tekst, »Moru«, te već u prva dva stiha: »U noćni sat / ušo je ko tat« prepoznala izravnu vezu s biblijskom, upravo apokaliptičkom semantikom gdje je tat glasnik apokaliptičkoga scenarija i najavitelj Dana Gospodnjega. Osim navedenoga leksema, autorica pronalazi niz potvrda koje u poemi stvaraju biblijsko i apokaliptičko ozračje: *čaša otrova, Dies irae, aždaja, Sodom, Babel, bludnica, pretkov grijeh, Pilat, Petar apostol, Juda, Veliki petak, Isusove rane, bijeli grobovi, pakao*. Na kraju »More« lirski je subjekt ustvrdio da je košmarni, tegobni san najobičnija laž i toj je laži suprotstavio misao koja bi mogla funkcionirati i kao Kristov odgovor Pilatu: »Istina Bog je...«

Antun Gustav Matoš, iako posve netipičan pjesnik duhovno-religiozne tematike, u svojoj je poeziji i skrio i uprisutnio Boga. Skrio ga najčešće u intimne, misaone, domoljubne motive i općeljudske vrijednosti, a uprisutnio učinivši ga čvrstim uporištem koje ostaje tu i onda kada čovjek ostane bez svega (»Ja ostadoh samac, sam sa svojim Bogom«). O shvaćanju Boga kao uporišta ljudskoga života svjedoče i Matoševi stihovi otkriveni u jednom medaljonu, koji su uglazbljeni i izvedeni na misi zadušnici za njega u Tovarniku 15. ožujka 2014., a glase: »Božji blagoslov u kući / Gdje vjera - tu ljubav / Gdje ljubav - tu i mir / A gdje mir - tu je Bog vladar, otac doma tvoga.« I neizbježno, gdje Bog - tu zasigurno i stvaralaštvo koje će ostaviti trag i u svom i u svem vremenu. ■